

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ALANINDA ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERLE İLGİLİ YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

Tuğba YAMAN KELEŞ^{1*}, Kadir PEPE²

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, 2010–2024 yılları arasında Türkiye’de beden eğitimi ve spor alanında özel gereksinimli bireylerle ilgili hazırlanmış lisansüstü tezleri inceleyerek alandaki eğilimleri, çalışma profillerini ve metodolojik özellikleri ortaya koymaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmış ve YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında belirlenen anahtar sözcükler aracılığıyla ilgili tezlere ulaşılmıştır. Toplam 383 tez araştırma kapsamına alınmış ve içerik analizi sonucunda tezler; engel türü, tez türü, hazırlandığı yıl, hedef grup, veri toplama kaynağı, veri analizi yöntemi, örneklem büyüklüğü ve konu alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Bulgular, en fazla çalışılan engel gruplarının zihinsel yetersizlik, otizm spektrum bozukluğu ve bedensel yetersizlik olduğunu göstermiştir. Tezlerin büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde hazırlandığı, son beş yılda özel gereksinimli bireylere yönelik çalışmaların belirgin şekilde arttığı belirlenmiştir. Veri analizi açısından nicel yöntemlerin baskın olduğu, çalışma gruplarının ise çoğunlukla 50 kişi ve altında olduğu görülmüştür. Konu alanı bakımından araştırmaların psikolojik iyilik hali, motor beceri gelişimi ve sosyal gelişim odaklı olduğu dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, beden eğitimi ve spor alanında özel gereksinimli bireylere yönelik çalışmaların artmakta olduğu, ancak farklı tanı grupları ve karma yöntemlere dayalı araştırmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Beden eğitimi, Lisansüstü, Özel gereksinimli

ANALYSIS OF GRADUATE THESES ON INDIVIDUALS WITH SPECIAL NEEDS IN THE FIELD OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS

ABSTRACT

The aim of this study is to examine graduate theses prepared between 2010 and 2024 in Turkey regarding individuals with special needs in the field of physical education and sports, and to identify thematic tendencies, research profiles, and methodological characteristics in the literature. The study employed the document analysis technique, one of the qualitative research methods, and relevant theses were accessed through the National Thesis Center of the Council of Higher Education using predetermined keywords. A total of 383 theses were included in the study and classified through content analysis according to disability type, thesis type, publication year, target group, data source, data analysis method, sample size, and research focus. Findings indicated that the most frequently studied disability groups were intellectual disability, autism spectrum disorder, and physical disability. The majority of the theses were at the master’s level, and a notable increase in studies on individuals with special needs has occurred particularly in the last five years. Quantitative methods were predominantly used, and most sample groups consisted of 50 participants or fewer. Regarding research focus, psychological well-being, motor skill development, and social development were the most prominent themes. Overall, the findings suggest that research on individuals with special needs in the field of physical education and sports is increasing, yet further studies involving diverse disability groups and mixed-methods approaches are needed.

Keywords: Physical education, Graduate, Special needs

¹ Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü/Burdur

² Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi/Burdur

*Yazışmadan sorumlu yazar: tugba_yaman@hotmail.com

GİRİŞ

İnsanlık tarih boyunca yaşamlarını sürdürebilmek için birçok öğrenme ortamından ve süreçten geçmiş, kendilerine yeni deneyimleri ile birlikte çeşitli yaşam standartları belirlemiştir. Bu standartlar bazı bireyler için gelişim alanları açısından olumsuz yönde farklılık göstererek, bireylerin dezavantajlı bir şekilde yaşam sürdürmelerine neden olmuştur. Baykoç'a (2015) göre insanların farklı gelişim özelliklerinden kaynaklanan bu durum, bireylerin sosyal, duygusal, bilişsel, dil ve hareket gelişimi üzerinde kendisini göstermektedir. Gelişim seyrindeki farklılık, engelli, özürü ya da özel gereksinimli gibi çeşitli sınıflandırmalar ile kategorize edilmiştir. Özel gereksinimli birey kavramı, doğum öncesi, doğum sırası ya da sonrasında yaşanan çeşitli nedenlerden dolayı fiziksel, sosyal, bilişsel, duygusal ya da dil gelişimlerinde yavaşlama, yetersizlik, gerileme, ilerleme gibi yaşıtlarından farklı özellikler sergileyen kişiler için kullanılmaktadır. Bu kişiler ölçme araçlarıyla tanımlanan ölçüde farklılık gösterirken, normal bireyler için hazırlanan eğitim programlarından tam anlamıyla faydalanamamakta, destek programlara ihtiyaç duyabilmektedirler (Baykoç, 2015).

Kapsayıcı bir tanımlama olan özel gereksinimli kavramı, farklı yetersizlik ve farklılık durumlarını bir araya getirmektedir. Özel gereksinimli bireyler, normal gelişim seyrine sahip akranlarına göre görmede, yürümede, duymada ya da algılamada kısıtlılık yaşayabilmektedir. Yaşanan bu kısıtlılık neticesinde bireyin öğrenme becerisi ve davranış repertuarı farklılık göstermektedir (Çetin, 2021). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne (2006) göre, özel gereksinim türleri zihinsel yetersizlik, işitme yetersizliği, görme yetersizliği, ortopedik yetersizlik, dil ve konuşma güçlüğü, otizm, özel öğrenme güçlüğü, birden fazla yetersizlik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ve üstün yetenek olarak sınıflandırılmaktadır. Geniş bir yelpazede tanımlanan ve yetersizliklerine vurgu yapılan özel gereksinimli bireyler, diğer insanlar gibi farklı gelişim alanlarını güçlendirebilecek ve toplumda kendilerini tanımlayabilecek eylemlere ihtiyaç duyabilmektedirler. Bu hususta bireyin bedeni, zihni ve fikri arasında uyumu güçlendiren, içinde bulunduğu toplumla sağlıklı, verimli ve dengeli ilişkiler kurabilmesinde işlevsel katkıları olan beden eğitimi ve spor alanı (Özdenk, 2018) dikkati çekmektedir.

Beden eğitimi ve spor, insanların anatomisine ve fizyolojisine yaptığı olumlu katkı ile sağlıklı olmanın önemli bir bileşenidir. Ayrıca beden eğitimi ve spor sosyalleşmeye, iletişim becerilerini güçlendirmeye, özgüven gelişimine ve yeterlilik duygusunu yaşamaya kaynaklık

edebilmektedir (Karakullukçu ve Polat, 2023). Sporun faydaları normal ya da özel gereksinimli birey olmaya göre farklılık göstermemektedir. Sporun özel gereksinimli bireyler üzerindeki olumlu etkileri farklı araştırmalarda (Shephard, 1991; Sherill, 2004; İlhan, 2010; Şahin, 2015; Yılmaz ve Soyer, 2018) tespit edilmiştir. Bu bağlamda özel gereksinimli bireyler için planlanmış fiziksel aktivite programları bireylerin motor gelişimlerine, bilişsel gelişimlerine ve sosyal gelişimlerine katkı sunarken, toplum içinde kabul edilebilirliği pekiştirmektedir.

Özel gereksinimli bireylerin topluma entegrasyonu, bireysel iyilik hali ve fiziksel gelişimi için kritik öneme sahip beden eğitimi ve spor ile özel eğitim alanının kesişimi üzerine yapılandırılan mevcut çalışma özel gereksinimli bireylere disiplinler arası bir perspektiften yaklaşmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, 2010-2024 yılları arasında beden eğitimi ve spor alanında özel gereksinimli bireyler ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenerek, özel gereksinimli bireylere yönelik araştırmaların derinlemesine analizini gerçekleştirmektir. Böylelikle özel gereksinimli bireylerin gerek motorik gerekse psikososyal alanlarda gelişimi destekleyecek unsurlara dikkat çekilmesi ve bu alanda çalışan profesyonellere katkı sunulması planlanmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Yapılan araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Bu yöntemde araştırılması hedeflenen olgularla ilgili bilgi veren içerikler, analiz edilmektedir. Doküman incelemesi veri toplamada tek başına kullanılabilirdiği gibi diğer yöntemlerle birlikte de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu kapsamda YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan 2010-2024 yılları arasında Türkiye’de beden eğitimi ve spor alanında yapılmış özel gereksinimli bireyler ile ilgili lisansüstü tezler incelenmiştir.

Araştırma Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan Türkiye’deki 2010-2024 yılları arasında beden eğitimi ve spor alanında hazırlanmış tezler; örneklemini ise beden eğitimi ve spor alanında özel gereksinimli bireyler ile ilgili yapılan lisansüstü tezler oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma kapsamında YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan lisansüstü tezler detaylı bir şekilde taranmıştır. Tarama kriterleri; “özel gereksinimli”, “özel eğitim”, “kaynaştırma”, “zihinsel yetersizlik”, “zihinsel engelli”, “özel öğrenme güçlüğü”, “görme yetersizliği”, “görme engelli”, “işitme yetersizliği”, “işitme engelli”, “otizm”, “otistik”, “yaygın gelişimsel bozukluk”, “bedensel yetersizlik”, “bedensel engelli”, “fiziksel yetersizlik”, “fiziksel engelli”, “down sendromlu”, “dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu”, “birden fazla yetersizlik” şeklinde belirlenmiştir. Tarama sonucunda elde edilen veriler birbiri ile karşılaştırılacağından dolayı araştırmacı tarafından belirlenen başlıklar dâhilinde gruplandırılıp içerik analizi tablosu haline getirilmiştir. İçerik analizi bir araştırma konusunun içerik kısmının nicelleştirilmesidir (Seggie ve Bayyurt, 2015). Analizde kullanılan başlıklar: tezlerin engel türlerine, çalışma (tez) türlerine, hazırlandığı yıllara, çalışma yapılan hedef gruba, veri toplama kaynağına, kullanılan veri analizi yöntemine, örneklem-çalışma grubu büyüklüğüne ve konu alanlarına göre dağılımlarından meydana gelmektedir. Bu kapsamda elde edilen veriler IBM SPSS 22.0 paket programı ile analizi edilmiş, sonuçlar frekans ve yüzde olarak sunulmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde içerik analizinin ardından elde edilen bulgular sırayla ele alınmıştır. İncelenen lisansüstü tezlerin engel türlerine göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Tezlerin engel türlerine göre dağılımı

Engel Türü	Frekans	Yüzde
Zihinsel Yetersizlik	82	21,40
Otizm Spektrum Bozukluğu	83	21,67
Bedensel Yetersizlik	81	21,14
İşitme Yetersizliği	49	12,79
Görme Yetersizliği	25	6,52
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu	3	0,78
Özel Öğrenme Güçlüğü	2	0,52
Down Sendromu	14	3,65
Birden Fazla Yetersizlik	44	11,48
Toplam	383	100,0

Tablo 1 incelendiğinde zihinsel yetersizlik (%21,40), otizm spektrum bozukluğu (%21,67) ve bedensel yetersizliğe (%21,14) ait yığılmaların birbirine yakın olduğu ve yapılan çalışmaların büyük bir bölümünü (%64,22) oluşturduğu görülmektedir. Bu 3 yetersizlik türünün ardından %12,79 ile işitme yetersizliği, %11,48 ile çoklu yetersizlik durumu ve %6,52 ile görme yetersizliği konusunun yoğun olarak çalışıldığı görülmektedir. Down sendromu (%3,65), dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (%0,78) ve özel öğrenme güçlüğü (%0,52) ise araştırmalarda daha az tercih edildiği gözlenmektedir.

İncelenen lisansüstü tezlerin çalışma türlerine göre dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Tezlerin çalışma türlerine göre dağılımı

Çalışma Türü	Frekans	Yüzde
Yüksek lisans tezi	299	78,07
Doktora tezi	84	21,93
Toplam	383	100,0

Tablo 2’de görüldüğü üzere beden eğitimi ve spor alanında özel gereksinimli bireylerle ilgili hazırlanan tezlerin %78,07 gibi büyük bir bölümü yüksek lisans tezlerinden oluşmaktayken, %21,93’ünün doktora tezi olduğu görülmektedir.

İncelenen lisansüstü tezlerin hazırlandığı yıllara göre dağılımı Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Tezlerin hazırlandığı yıllara göre dağılımı

Hazırlandığı Yıl	Frekans	Yüzde
2010	11	2,88
2011	12	3,13
2012	12	3,13
2013	12	3,13
2014	12	3,13
2015	13	3,39
2016	26	6,79
2017	27	7,05
2018	12	3,13
2019	52	13,58
2020	30	7,83
2021	33	8,62

2022	33	8,62
2023	40	10,45
2024	58	15,14
Toplam	383	100,0

Tablo 3'te görüldüğü üzere beden eğitimi ve spor alanında özel gereksinimli bireylerle ilgili en çok tezin hazırlandığı yıl %15,14 (58 tez) ile 2024'tür. Bu yılı yakın yüzdelerle 2019 (%13,58); 2023 (%10,45); 2021 (%8,62) ve 2022 (%8,62) yılları takip etmektedir. Bu durum özellikle son 5 yıl içinde beden eğitimi ve spor alanında özel gereksinimli bireylerle ilgili yapılan tez çalışmalarının daha yoğun olduğunu göstermektedir. 2010 ile 2015 yılları arasında ise yıl bazında 11-13 tez arasında çalışmanın yer aldığını görmek mümkündür.

İncelenen lisansüstü tezlerin çalışma yapılan hedef gruba göre dağılımı Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Tezlerin çalışma yapılan hedef gruba göre dağılımı

Hedef Grup	Frekans	Yüzde
Özel Gereksinimli Bireyin Kendisi	290	75,72
Özel Gereksinimli Bireyin Ailesi	33	8,62
Özel Gereksinimli Bireyin Öğretmeni veya Antrenörü	43	11,22
Bireyin Kendisi-Aile-Öğretmen (Antrenör)	4	1,05
Bireyin Kendisi-Aile	7	1,83
Bireyin Kendisi -Öğretmen (Antrenör)	3	0,78
Aile-Öğretmen (Antrenör)	3	0,78
Toplam	383	100,0

Tablo 4'te görüldüğü üzere beden eğitimi ve spor alanında özel gereksinimli bireylerle ilgili yapılan tezlerin çok büyük bir bölümü doğrudan özel gereksinimli bireyin kendisine yöneliktir (%75,72; 290 tez). 43 tez, özel gereksinimli bireyin öğretmeni veya antrenörüne (%11,22) yönelik yapılırken; 33 tez ailesine (%8,2); 4 tez bireyin kendisi, ailesi ve öğretmenine (%1,05); 7 tez bireyin kendisi ve ailesine (%1,83); 3 tez bireyin kendisi ile öğretmenine (%0,78) ve 3 tez ise birey dışında ailesi ve öğretmenin durumuna (%0,78) yönelik hazırlanmıştır.

İncelenen lisansüstü tezlerin veri toplama kaynağına göre dağılımı Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Tezlerin veri toplama kaynağına göre dağılımı

Veri Toplama Kaynağı	Frekans	Yüzde
Özel Gereksinimli Bireyin Kendisi	294	76,76
Özel Gereksinimli Bireye Yardım Eden Farklı Kişiler	82	21,41
Özel Gereksinimli Bireyin Kendisi ve Farklı Kişiler	7	1,83
Toplam	383	100,0

Tablo 5 incelendiğinde beden eğitimi ve spor alanında özel gereksinimli bireylerle ilgili yapılan tezlerde veri toplama kaynağı, ağırlıklı olarak özel gereksinimli bireyin kendisi (%76,76; 294 tez) olmuştur. 82 tezde veri toplama kaynağı olarak özel gereksinimli bireye yardım eden aile üyesi ya da öğretmeni gibi farklı kişiler belirlenmiştir (%21,41). Bu durum özellikle zihinsel yetersizlik yaşayan bireyler ile otistik bireylere dönük hazırlanan tezlerde gerçekleşmiştir. Bu bireylerin bağımsız olarak veri toplama sürecine katılımının zorlayıcı olacağı tahmin edilen bir durumdur. 7 tez ise veri toplama kaynağının hem bireyin kendisi hem de bireye yardım eden farklı kişilerden (%1,83) oluştuğu görülmektedir. Bu durum veri toplama olanağını zenginleştiren bir unsur olarak dikkati çekmektedir.

İncelenen lisansüstü tezlerin kullanılan veri analizi yöntemine göre dağılımı Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Tezlerin kullanılan veri analizi yöntemine göre dağılımı

Veri Analizi Yöntemi	Frekans	Yüzde
Nitel	34	8,88
Nicel	334	87,20
Karma	15	3,92
Toplam	383	100,0

Tablo 6'da verildiği üzere beden eğitimi ve spor alanında özel gereksinimli bireylere yönelik hazırlanan tezlerin %87,20'sinin nicel veri analizi yöntemleriyle incelendiği görülmektedir. Bu kapsamda tercih edilen diğer teknikler; nitel veri analizi yöntemleri (%8,88) ile nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma yöntemler (%3,92) olmuştur.

İncelenen lisansüstü tezlerin örneklem-çalışma grubu büyüklüğüne göre dağılımı Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Tezlerin örneklem-çalışma grubu büyüklüğüne göre dağılımı

Çalışma Grubu Büyüklüğü	Frekans	Yüzde
50 ve altı	204	53,27

51-100	57	14,88
101 ve üstü	122	31,85
Toplam	383	100,0

Tablo 7 incelendiğinde beden eğitimi ve spor alanında özel gereksinimli bireylere yönelik hazırlanan tezlerin ağırlıklı olarak 1-50 kişilik çalışma gruplarıyla yapıldığı görülmektedir (%53,27; 204 tez). Ardından 101 kişiden daha fazla büyüklükteki çalışma grubuyla yapılan tezler gelirken (%31,85; 122 tez), 51-100 kişi aralığındaki örneklem büyüklüğünün kullanıldığı tezlerin %14,88 (57 tez) oranına sahip olduğu gözlenmektedir.

İncelenen lisansüstü tezlerin konu alanlarına göre dağılımı Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Tezlerin konu alanlarına göre dağılımı

Konu Alanları	Frekans	Yüzde
Sosyal Alan ve Sosyal Beceri Gelişimi	46	12,01
Fiziksel Alan ve Motor Beceri Gelişimi	114	29,76
Psikolojik Alan ve İyilik Hali	146	38,12
Motor Beceri, Sosyal ve Psikolojik Alan	14	3,66
Motor Beceri-Sosyal Alan	7	1,83
Motor Beceri-Psikolojik Alan	8	2,09
Bilişsel Gelişim	6	1,57
Sosyal ve Psikolojik Alan	2	0,52
Çalışma ve Öğrenme Ortamı ile Öğretim Yöntemleri	40	10,44
Toplam	383	100,0

Tablo 8’de görüldüğü üzere tezlerin temel alındığı hedef grubun psikolojik durumunun (%38,12;146 tez) ve motor beceri gelişiminin (%29,76; 114 tez) yoğun şekilde çalışma konusu olarak belirlendiği tespit edilmiştir. 46 tezde hedef grubun sosyal beceri gelişimi (%12,01) baz alınmış olup; 40 tezde (%10,44) ise öğretmen ve antrenörlerin özel gereksinimli bireye yaklaşımı, kullandığı öğretim yöntemleri ile çalışma ve öğrenme ortamlarının değerlendirilmesine öncelik verilmiştir. Bu ortamlarda ayrıca özel gereksinimli bireyin destek aldığı kurum ve yapıların nitelik olarak değerlendirilmesi de yapılmıştır. Bununla birlikte 14 tez motor beceri, sosyal ve psikolojik alanı, 8 tez motor beceri ve psikolojik alanı, 7 tez motor beceri ve sosyal alanı, 6 tez bilişsel gelişimi, 2 tez ise sosyal ve psikolojik alanı temel almaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada 2010-2024 yılları arasında beden eğitimi ve spor alanında özel gereksinimli bireyler ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin, engel türlerine, tez türlerine, hazırlandığı yıllara, çalışma yapılan hedef gruba, veri toplama kaynağına, kullanılan veri analizi yöntemine, çalışma grubu büyüklüğüne ve konu alanlarına göre incelenmesi sağlanmıştır. Beden eğitimi ve spor alanında özel gereksinimli bireylerle ilgili yapılan çalışmaların, özel gereksinimli bireyin fiziksel uygunluğunu geliştirmek, toplumsal uyumunu kolaylaştırmak ve psikolojik sağlamlığını güçlendirmek noktasında faydalı olduğu düşünölmektedir. Bu nedenle inceleme yapılan 383 lisansüstü tezin bulguları dikkatle incelenmiş olup, alan yazınında beden eğitimi ve spor alanında yapılmış özel gereksinimli bireyleri temel alan çalışmaları analiz eden diğer çalışmalarla karşılaştırması yapılmıştır. Bu bağlamda literatürde yapılmış araştırmaları inceleyen ve gereksinim türlerinin genelini kapsayan çalışmaların (Konar ve şanal, 2019; Nişli, Acar ve Öz Nişli, 2019; Akbulut İnan ve İlhan, 2021; Aladağ, 2023) yanı sıra, tek bir özel gereksinim türüne odaklanan araştırmaların da (Yılmaz, 2019; İlkım ve İlbak, 2020; Ayhan ve İlhan, 2021; Kaya ve Alp, 2022; şahin, 2023) bulunduğu görölmüştür. Mevcut çalışma özel gereksinim türlerini kapsayıcı ele alan yapısıyla, beden eğitimi ve spor ile özel eğitim alanlarını bütünsel olarak bir araya getirmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen tezler engel grupları bağlamında incelendiğinde ağırlıklı olarak zihinsel, bedensel ve işitme yetersizliği ile otizm spektrum bozukluğuna yönelik çalışmaların yoğunlukta olduğu görölmüştür. Toplam incelenen 383 tezin %77'si (295 tez) bu dört yetersizlik alanına yöneliktir. Daha az tercih edilen yetersizlik türleri ise dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (3 tez; %0,78) ile özel öğrenme güçlüğü (2 tez; %0,52) olarak tespit edilmiştir. Mevcut çalışma ile benzerlik teşkil eden inceleme araştırmaları incelendiğinde de ağırlıklı olarak zihinsel, bedensel ve işitme engelli gruplara yoğunlaşıldığı (Konar ve şanal, 2019; Akbulut İnan ve İlhan, 2021; Aladağ, 2023), görme (şahin, 2023) ve down sendromu (Uğur, 2021) gibi özel gereksinim türlerinin tek tanı grubu özelinde analiz edildiği görölmektedir. Bu konudaki çalışmaların nitelik ve nicelik olarak artırılması farklı tanı gruplarıyla ilgili elde edilecek bulguların zenginliği açısından önemli görölmektedir. ayrıca dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu gibi gereksinim türlerini temel alan araştırmalara yoğunluk verilmesi, okul bazlı davranış sorunlarının önlenmesinde beden eğitimi ve spor alanının işlevsel olarak kullanımıyla ilgili etkili ipuçları sağlayabilecektir.

Hazırlanan tezler ağırlıklı olarak yüksek lisans tezi (%78,07) olarak yapılandırılmış, toplam tezlerin % 21,93'ünün ise doktora tezi olduğu tespit edilmiştir. Doktora tezi kapsamında

özel gereksinimli bireylerle ilgili hazırlanacak çalışmaların sayısı olarak artırılması gerekmektedir. Mevcut çalışmanın sonuçları alan yazınında yapılmış inceleme araştırmaları ile kıyaslandığında doktora tezi ve yüksek lisans tezi arasındaki orana benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir (İlkım ve İlbak, 2020; İlkım, Özoğlu ve Karadağ, 2021; Aladağ, 2023). Hazırlanan tezlerin yıl bağlamında incelenmesi sonucunda ise özellikle 2024 yılında diğer yıllara kıyasla ciddi bir fark olduğu gözlenmektedir. Toplam 15 yıl periyodunda incelenen tezlerin yaklaşık 1/6'sı 2024 yılına aittir. 2024 yılını oransal olarak 2019, 2023, 2022, 2021 ve 2020 yılları takip etmektedir. Bu durum beden eğitimi ve spor alanında özel gereksinimli bireylerle ilgili 15 yıllık zaman diliminde hazırlanan tezlerin, %50,66'sının son 5 yıl içinde yapıldığını göstermektedir. Literatürde yapılmış benzer çalışmalar incelendiğinde 2020 yılı sonrasını baz alan araştırmaların sınırlı olduğu görülmekle birlikte (Kıral ve Sayın Temur, 2023), son dönemlerde yapılmış konu ile ilgili yayınları analiz eden araştırmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Ayrıca son yıllarda sağlanan bu niceliksel artışın beden eğitimi ve spor alanındaki çeşitliliği ve zenginliği destekleyebileceği, özel gereksinimli bireylerin fiziksel uygunluk ihtiyaçları ile ilgili önemli ipuçları verebileceği düşünülmektedir.

Tezlerin temel aldığı hedef gruba yönelik yapılan inceleme sonucunda değerlendirilen toplam tezlerin %75,72'sinin doğrudan özel gereksinimli bireye yönelik olduğu görülmektedir. Kalan %24,28'lik dilimi ise öğrencinin aile üyeleri, öğretmen ya da antrenörlerine yönelik hazırlanan tezler oluşturmaktadır. Bu durumla ilgili özel gereksinimli bireyin kendisinin doğrudan hedef grup olması faydalı görülürken; bireyi, aileyi ve eğitim çevresini birlikte ele alan araştırmaların artırılması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü bireyin öznel iyi oluşu kadar, çevresinin bu sürece vereceği destek ve bireyin bu desteği algılama biçimi de önem kazanmaktadır. Birey, aile ve eğitim çevresini hedef alan tezlerin sayısının sadece 4 (%1,05) olması bu durumun gerekliliğini ortaya koymaktadır. Veri toplama kaynağı noktasında değerlendirilen tezlerde ise ağırlıklı olarak bireyin kendisinden verilerin alındığı (%76,76; 294 tez) gözlenmektedir. İlk elden verilerin toplanması yapılan çalışmaların güvenilirliğine katkı sunmaktadır. Ancak özellikle zihinsel yetersizlik ve otizm spektrum bozukluğu tanılarında bireyin kendisini ifade edebilmesi güçleşmekte, dolaylı veri toplama gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu konuda hem öz değerlendirme hem de çevre değerlendirmesi tekniklerinin bir arada kullanılması faydalı olabilir. Alan yazınında daha önce yapılmış benzer çalışmalar incelendiğinde doğrudan veri toplama kaynağı ya da hedefe yönelik değerlendirmenin sınırlı olduğu görülmektedir. İlkım, Özoğlu ve Karadağ (2021) tarafından yapılan çalışmada,

örneklem kaynağı olarak ebeveyn, birey, öğretmen ve yaşam koçu sınıflamaları yapılmış, yoğun olarak ebeveyn ve bireylerin kendisinden veri toplandığı tespit edilmiştir. Literatürde bu bağlamda, ağırlıklı olarak veri toplama araçları ve yöntemler üzerinde durulduğu gözlenmektedir (İlkım ve İlbak, 2020; Akbulut İnan ve İlhan, 2021; Ayhan ve İlhan, 2021).

İncelenen tezlerin veri analizi sürecinin değerlendirilmesi neticesinde, tezlerin %87,20'sinin sadece nicel yöntemlerle analiz edildiği, %8,88'inde nitel yöntemlerin ve %3,92'sinde karma yöntemlerin tercih edildiği ortaya koyulmuştur. Mevcut araştırmaya benzerlik teşkil eden çalışmalar incelendiğinde nicel yöntemlerin yoğun olarak kullanıldığı, nitel ve karma yöntemlere daha az yer verildiği görülmektedir (Akbulut İnan ve İlhan, 2021; Ayhan ve İlhan, 2021; Aladağ, 2023; Kıral ve Sayın Temur, 2023). Ancak Konar ve Şanal (2019) tarafından yapılan sunulmuş bildirimlerin incelenmesine ilişkin çalışmada nitel araştırma yönteminin nicel yöntemlere göre daha fazla kullanıldığı tespit edilmiştir. Özel gereksinimli bireylerle yapılan araştırmalarda çoklu değerlendirme ve analiz tekniklerinin kullanılmasının daha kapsamlı sonuçlar verebileceği ve özel gereksinimli bireylerle ilgili isabetli tespitler yapabilmeye katkı sunabileceği düşünülmektedir.

Lisansüstü tezlerin örneklem büyüklükleri karşılaştırıldığında ağırlıklı olarak 50 kişinin altındaki grupların yoğunlukta olduğu (%53,27), bunu 101 kişi ve üstünün (%31,85) takip ettiği son sırada ise 51-100 kişi ile yapılan araştırmaların (%14,88) yer aldığı görülmektedir. Aladağ (2023) tarafından yapılan analiz araştırmasında da 50 kişinin altındaki gruplarla yapılan çalışmaların oranı %45,3 olarak bulunmuş olup, mevcut sonuçlarla paralel bir görüntü ortaya koymaktadır. Özellikle özel gereksinimli bireyler gibi çalışmanın zorluk seviyesinin arttığı gruplarda deneysel yapılacak çalışmaların kalabalık olmaması önemli bir durumdur. Ancak engel gruplarının niteliği daha hafif kategoriye gittikçe yapılacak tarama modeli çalışmalarda yüksek sayılı örneklem gruplarından veri toplanması mümkün olabilmektedir.

Lisansüstü tezler konu alanları bağlamında incelendiğinde ise ağırlıklı olarak psikolojik durum (%38,12), motor beceri gelişimi (%29,76) ve sosyal beceri gelişimi (%12,01) alanlarının varlığı dikkati çekmektedir. Sosyal, psikolojik ve motor beceri gelişimini önceleyen bu sonuç, alan yazınında yapılmış araştırma sonuçlarıyla tutarlı görülmektedir (Akbulut İnan ve İlhan, 2021; Uğur, 2021; Aladağ, 2023). İlkım ve İlbak'a (2020) göre bedensel engelli bireylerle ilgili yapılan tez çalışmalarında ağırlıklı olarak psikolojik ve sosyolojik faktöre eğilindiği ortaya koyulmuştur. Bu kapsamda odaklanılacak farklı etkilenme alanlarına ve geliştirilebilecek

becerilere yer verilmesi, özel gereksinimli bireylerin tam bir işlevsellikle topluma katılımına destek verebilecek içeriklerin tespitinde önemli görülmektedir.

Son olarak 383 tezin incelenmesiyle oluşturulan mevcut araştırma, özel eğitim alanının beden eğitimi ve spor alanıyla karşılıklı etkileşimini ortaya koyma açısından faydalıdır. Özellikle son beş yılda artan tez sayısı bu konuda umut vericidir. Ayrıca farklı tanı gruplarına eğilinmesi, sadece özel gereksinimli bireyin değil çevresel kaynaklarının da çalışmalara dahil edilmesi ve farklı büyüklükteki çalışma gruplarında hedeflerin sınanması yararlı olacaktır. Bu kapsamda beden eğitimi ve spor alanında hazırlanacak özel gereksinimli bireye dönük araştırmaların niceliksel olarak artırılması, karma model çalışmalara öncelik verilmesi ve farklı gelişim alanlarına yönelik çalışmaların geliştirilmesi önerilebilir. Ayrıca özel öğrenme güçlüğü ve dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu gibi farklı tanı gruplarıyla yapılacak çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akbulut İnan, S., & İlhan, E. L. (2021). Engellilerde beden eğitimi ve spor dersine yönelik lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15(2), 214-226.
- Aladağ, B. Y. (2023). Spor bilimleri alanında bedensel, zihinsel, görme ve işitme engelliler ile ilgili yayınlanan tezlerin içerik analizi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Ayhan, B., & İlhan, E. L. (2021). Türkiye’de spor bilimi alanında bedensel engelli bireylere yönelik yapılan makalelerin içerik analizi (2015-2020). *International Journal of Contemporary Educational Studies*, 7(2), 672–686.
- Baykoç, N. (2015). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Çetin, E. (2021). Özel gereksinimli çocuklar ve okumaya giriş, E. Laçın (Ed.), Özel gereksinimli öğrenciler için okuma ve okumanın gelişimi (s.1-22). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- İlhan, E. L. (2010). Hareketsiz yaşamlar kültürü ve beraberinde getirdikleri. *Verimlilik Dergisi*, 3, 195–210.
- İlkım, M., & İlbak, İ. (2020). Türkiye’de spor bilimi alanında 2010–2019 yılları arasında yapılan bedensel engelli bireylere yönelik tez çalışmalarının içerik analizi. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 29-43.
- İlkım, M., Özoğlu, F., & Karadağ, H. (2021). Türkiye’de spor alanında yapılan otizm ile ilgili lisansüstü tezlerin içerik analizi (2013-2020). *ROL Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 40-49.

- Karakullukçu, A., & Polat, A. (2023). Özel gereksinimli bireylerde beden eğitimi ve sporun faydaları, S. Akın ve M. S. Erzeybek (Eds.), Küreselleşen dünyada spor bilimleri II (s. 37-47). İzmir: Duvar Yayınları.
- Kaya, K., & Alp, H. (2022). Otizmlı çocuklarda beden eğitimi ve sporun önemi üzerine yapılmış araştırmaların incelenmesi: Meta analiz. *International Sport Science Student Studies*, 4(1), 1-7.
- Kıral, N. S., & Sayın Temur, C. (2023). Özel gereksinimli bireylerde fiziksel aktivite ve sporun yaşam kalitesine etkisi: Sistematik bir derleme. *Türkiye Sağlık Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 70-84.
- Konar, N., & Şanal, A. (2019). Türkiye'deki engellilerde beden eğitimi ve spor alanında yapılan uluslararası kongrelerde sunulan bildirilerin engel grup ve araştırma yöntemlerine göre incelenmesi. *International Journal of Social Sciences*, 3(1), 86-92.
- Nişli, M. Y., Acar, Z. A., & Öz Nişli, E. (2019). Engellilerde beden eğitimi ve spor çalışmalarının çeşitli kriterler açısından gözden geçirilmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 587-603.
- Özdenk, S. (2018). Beden eğitimi ve spor: Faydaları, önemi ve sınıflandırılması, M. Eraslan (Ed.), *Spor bilimlerinde akademik araştırmalar* (s.77-89). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2006). 06.10.2025 tarihinde <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060531-2.htm> adresinden erişilmiştir.
- Seggie, F. N., & Bayyurt, Y. (2015). Nitel araştırma yöntemi, F. N. Seggie ve Y. Bayyurt (Eds.), *Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları* (s. 11-23). Ankara: Anı Yayınları.
- Shephard, R. J. (1991). Benefits of sport and physical activity for the disabled: Implications for the individual and for society. *Scandinavian Journal of Rehabilitation Medicine*, 23(2), 51-59.
- Sherrill, C. (2004). *Adapted physical activity, recreation and sport*. New York: McGraw Hill.
- Şahin, A. (2015). Engellilerde sosyal gelişim yetersizlikleri: Sosyalleşme sürecinde sporun faydaları. *Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 20-28.
- Şahin, A. (2023). Beden eğitimi ve spor alanında yapılan görme engellilere yönelik araştırmaların sistematik bir şekilde incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 23(59), 217-233.
- Uğur, S. (2021). Egzersiz ve sporun down sendromlu olan çocuklar üzerine etkileri: Sistematik bir derleme (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2019). Türkiye'de spor bilimi alanında işitme engelli bireylere yönelik yapılan çalışmaların içerik analizi (2008-2018). *Spor metre Dergisi*, 17(3), 58-66.

Yılmaz, A., & Soyer, F. (2018). Effect of physical education and play applications on school social behaviors of mild level intellectually disabled children. *Education Sciences*, 8(2), 1-8.

